

و توزیع شده و تقدیم مجلس کنند
رئیس - اولاً راجع به اسیون که کافی نیست نمی شود رأی گرفت و راجع باهالی ارومیه هم نوشته می شود راجع به خزانه داری هم چون سابق تقاضای فوریت کرده بودند باید بدولت جدید اطلاع بدهند که ایشان هم اگر تقاضای فوریت میکنند که يك شور در آن بشود آنوقت مطرح شود.
(مجلس نیم ساعت بعد از ظهر ختم شد)
رئیس مجلس - مؤتمن الملك

جلسه ۳۳۰
صورت مشروح مجلس
یوم چهارشنبه دوم حوت
۱۳۰۱ برابر چهارم شهر
رجب المرجب ۱۳۴۱

مجلس يك ساعت ونیم قبل از غروب ریاست آقای مؤتمن الملك تشکیل گردید.
(صورت مجلس یوم یکشنبه ۲۹ دلو را آقای مستشار السلطنه قرائت نمودند)
رئیس - آقای شیخ الاسلام اصفهانی.
(اجازه)
شیخ الاسلام - بنده بعد از تصویب صورت مجلس چند کلمه عرض دارم. اجازه بنده معفو بماند.
رئیس - آقای حاج میرزا مرتضی.
(اجازه)
حاج میرزا مرتضی - بنده در دستور عرض دارم
رئیس - آقای آقا سید یعقوب
(اجازه)
آقا سید یعقوب - بنده هم در دستور عرض دارم.
رئیس - آقای نجات
(اجازه)
آقا میرزا محمد نجات - عرض بنده هم در دستور بود
رئیس - رفته از طرف وزارت داخله راجع بانقلابات مازندران رسیده چون بعد از آنکه آقای نظام الدوله استعفا دادند بوزارت داخله اطلاع داده شده بود که اقدامات نموده و يك نفر دیگری را بجای ایشان انتخاب نمایند و حالیه وزارت داخله مینویسد که حاکم محل اظهار داشته است اگر بخواهیم شروع بانقلابات کنیم تا ختم انقلابات ۴ ماه طول میکشد و آنوقت هم آخر دوره تقنینه است و فعلا وزارت داخله از مجلس کسب تکلیف نموده که دولت چه باید بکند؟
يك رفته دیگری هم نوشته بودند مضمون رفته ثانی این بود که بین حاکم طهران و انجمن مرکزی انتخابات راجع بانقلابات حضرات ارامنه يك اشکالی پیش آمده است یعنی حاکم طهران نسبت باین انتخابات يك ایرادی دارد از این جهت

اعتبار نامه که انجمن مرکزی داده بوده است حاکم طهران مهر نکرده است وزارت داخله از هیئت رئیسه کسب تکلیف نموده بود به ایشان جواب داده شد که هیئت رئیسه در این قبیل امور نمی تواند دخالت کند و وزارت داخله باید تکلیف خودش را از مداول و مفاد قانون انتخابات استنباط نماید معذرت بطور غیر رسمی بایشان تذکر داده که از قراری که از قانون انتخابات میتوان استفاده کرد این است که حل این قبیل قضایا با خود انجمن نظارت است چون انجمن نظارت مسئول انتخابات است و قضاوت این قبیل امور هم باز با خود انجمن است.

(گفته شد صحیح است)
رئیس - آقای سردار فاخر
(اجازه)

سردار فاخر - بنده میخواستم راجع به مراسله وزارت داخله عرض کنم چون یکماه بیشتر بانقلابات جدید باقی نمانده است در اینصورت هیچ دلیل ندارد که حالا انتخابات را شروع کنند و يك مخارجی بخزانه دولت تحمیل نمایند و بنده عقیده ام این است که هر جایی که انتخابات باید تجدید شود بماند برای دوره پنجم ولی این نکته را هم میخواهم عرض کنم که چه جهت دارد اگر کسی از وکلای اطراف استعفا بدهد یا فوت نماید فوری حکم به تجدید انتخاب بجای آنها داده میشود ولی چند نفر از نمایندگان مرکز تقریباً از یکسال قبل استعفا داده اند تا کنون بجای ایشان انتخاب نشده است و گفته اند به مانند برای دوره پنجم.

رئیس - آقای آصف الممالک
(اجازه)

آصف الممالک - بنده هم در این موضوع میخواستم عرضی بکنم اگر مطرح است عرض کنم.

رئیس - فعلاً برای اطلاع آقایان این مطلب را عرض کردم و اگر لازم شد روز دیگر در این باب مذاکره میشود آقای سردار جنک بواسطه کسالتی که بایشان وارد شده است و مجبورند عمل بدی بکنند بیست روزه مرخصی خواسته اند و کمیسیون هم تصویب کرده باید رأی بگیریم آقایانی که مرخصی ۲۰ روزه آقای سردار جنک را از تاریخ تصویب قبول می کنند قیام بفرمایند.

(جمع کثیری از نمایندگان - قیام نمودند)

رئیس - تصویب شد. آقای شیخ - الاسلام اصفهانی
(اجازه)

شیخ الاسلام - يك ماده واحده راجع بانقلابات ارجاع شد بکمیسیون مبتکرات و دیگر روی مجلس را ندید و حال آن که از طرف مقام ریاست محترم مجلس از

اعضاء کمیسیون خواهش شد که در روزهای این طرح را بمجلس عودت بدهند.
هفت روز بعد از آن بنده در مجلس سؤال کردم و از طرف اعضاء کمیسیون سؤال شد که تا دوروز دیگر تقدیم میکنم ۷ روز دیگر هم گذشت و خبری نشد و نظامنامه داخلی هم پیش از یازده روز بکمیسیون مبتکرات مهلت نداده است که این قدر يك طرحی را در کمیسیون معطل نمایند و بنده کمال تأسف را دارم از اینکه هر وقتی تقاضا میشود که قانون انتخابات جزو دستور بشود مثل این میماند که يك تنگی شده باشد و صدا های مختلف از اطراف بلند میشود و حال آنکه اگر سقف و دیواری های مجلس زبان میداشت امروز شهادت میداد که چه حملاتی از طرف آقایان اعضاء کمیسیون تجدید نظر در قانون انتخابات شده.

این است که از مقام محترم ریاست مجلس شورای ملی تمنا دارم که بهر طریقی که منقضى و صحیح بدانند این ماده واحده را که چهل و دو نفر از نمایندگان اعضاء کرده و پنج نفر دیگر هم طرفدار آن هستند در مجلس طرح نمایند چون تقاضای فوریت آنهم شده است.

و بهتر این است که زودتر تکلیف این ماده واحده معین بشود یا ترمیم بشود شاید باین واسطه اختلافات در اطراف مشاوره در قانون انتخابات کم بشود و این اصلاحات اساسی که در این قانون پیش - بینی شده است منظور نظر گردیده و تمام بشود.

رئیس - جواب سرکار را باید رئیس کمیسیون مبتکرات بدهند.

نجات - در آن روزی که آقای شیخ الاسلام سؤال فرمودند کسی نگفت دوروز دیگر گفته شد عنقریب راپورتش به مجلس تقدیم خواهد شد و الساعه هم عرض میکنم که امروز کمیسیون تشکیل میشود و برای فردا راپورتش تقدیم خواهد شد.

حاج شیخ اسدالله - نظامنامه مدت معینی را قرار داده است.

رئیس - نظام نامه یازده روز معین کرده است و در ظرف این مدت باید راپورت بدهند.

آقای حاج میرزا مرتضی
(اجازه)

حاج میرزا مرتضی - چون راپورت روشنائی اعتبار مقدسه طبع و توزیع شده است بنده خواستم از آقایان تقاضا کنم که این لایحه را از اول دستور قرار بدهند و انشاء الله آقایان هم مخالفت نخواهند فرمود.

رئیس - باید رأی بگیریم...

آقا سید یعقوب - بنده راجع بیک موضوعی عرض دارم که باید قبل از دستور

بعرض مجلس برسانم
رئیس - اول باید دستور معین بشود پس آن بفرمائید.

رئیس - آقای دست غیب
(اجازه)

دست غیب - عرضی ندارم.
رئیس - آقای حائری زاده
(اجازه)

حائری زاده - بنده راجع بفرمایش آقای شیخ الاسلام خواستم عرض کنم آن ماده واحده که بکمیسیون فرستاده شده اساسش تفسیر و معنای کلمه معروفیت معلوم بوده است و امیدوار هستم که در شور ثنائی کمیسیون تجدید يك تفسیری بنمایند که مرضی آقایان نمایندگان باشد مورد اعتراض هم نباشد تا باین ماده واحده محتاج نباشیم چون مطلب چندان اهمیت ندارد و در کمیسیون ممکن است اصلاح بشود.

رئیس - آقای نجات
(اجازه)

نجات - چون میدانم آقایان نمایندگان محترم میلشان بر این است لوابیعی که از طرف رئیس کل مالیه میآید زودتر بگذرد و در جلسه گذشته اگر چه من نبودم ولی از صورت مجلس همچو فهمیدم که تقاضا شده بود لایحه راجع بخزانه داری جزو دستور بشود بنابراین بنده هم تأیید میکنم که امروز لایحه خزانه داری جزو دستور بشود.

رئیس - لایحه اش هنوز طبع و توزیع نشده است.

نجات - چرا طبع و توزیع نشده است.

رئیس - آن لایحه دولت است نه پیشنهادی کمیسیون...

نجات - نه خیر خبر کمیسیون هم طبع شده است.

رئیس - آقای حاج میرزا علی محمد
(اجازه)

حاج میرزا علی محمد - راجع بلایحه روشنائی که آقای حاج میرزا مرتضی فرمودند بنده موافق هستم ولی فقط در قسمت راجع بروشنائی.

ولی اگر در مازاد آن داخل بشویم خیلی اشکال دارد و بهتر این است همانطور که آقایان تجزیه کرده بودند فقط قسمت راجع بروشنائی جزو دستور بشود. لیکن سایر قسمت هایش خیلی اشکال دارد و باید بماند تا تجدید نظری در او بشود.

رئیس - راجع به لایحه روشنائی آقای آقا میرزا هاشم پیشنهاد کرده اند که جزو دستور بشود.

آقایانیکه تصویب مینمایند جزو دستور امروز باشد قیام بفرمایند.

(اکثر نمایندگان قیام نمودند)

رئیس - تصویب شد آقای معتمد

السلطنه تقاضا کرده اند که قانون ایسبون امتداد راه آهن جزو دستور امروز بشود بفرمائید توضیح بدهید

معمداً السلطنه در موضوع قانون ایسبون امتداد راه آهن در سه جلسه بنده تقاضا کردم که جزو دستور بشود در دو جلسه عده برای رأی گرفتن کافی نبود و در يك جلسه هم متأسفانه رد شد و چون آن روزی که اخذ رد گردید و رد شد آقای نجات يك فرمایشی فرمودند این بود که دیروز بنده مجدداً تقاضا کردم در مرتبه نانی جزو دستور بشود و چون عده کافی نبود به جلسه امروز موکول شد حالا هم تقاضا کنم یا در جلسه امروز بعد از تنفس یا برای جلسه فردا جزو دستور بشود زیرا در جلسه ۲۲ قوس شور در کلیات آن تمام شده و برای دخول در مواد هم رأی داده شده است.

(صحیح است)

رئیس - رأی امروز پیشنهاد میفرمائید یا برای فردا؟
معمداً السلطنه - برای فردا
رئیس - اگر برای فردا پیشنهاد میفرمائید فردا بگیریم.

(صحیح است)

رئیس - آقای تدین (اجازه)

تدین - بنده خواستم از آقایان يك خواهشی بکنم که برای تعیین دستور یا اول مجلس را اختیار کنند یا آخر مجلس را زیرا آنچه بنده احساس میکنم مدتی از اول مجلس و مدتی از آخر مجلس صرف اینکار میشود و وقت مجلس تلف می شود بعقیده بنده همان دستوریکه در جلسه معین شده است باید بموقع اجرا گذاشته شود و دیگر اینقدر صحبت کردن لازم ندارد (صحیح است)

آقا سید یعقوب - نوبت به بنده نرسید؟ بنده اجازه خواستم فرمودید وقتی که دستور معین شد بنده عرض کردم حالا اگر اجازه میفرمائید عرض کنم

رئیس - بفرمائید.
آقا سید یعقوب - يك تلگرافی از اصفهان بتوسط آقای حاج امین التجار نماینده محترم اصفهان بکمیسون عرایض رسیده بود که ایشان تشریف آوردند در کمیسون و به بنده فرمودند چون شما در این امر سابقه و اطلاع دارید بمرض مجلس برسانید قبل از اینکه آقایان وزراء بمجلس معرفی بشوند جماعتی از تجار شیراز در تلگرافخانه آمده بودند و نمایندگان فارس را به تلگرافخانه خواسته بودند (تلگراف هم فوری بود) و قبل از آنکه ما را بتلگرافخانه بخواهند علمای فارس و طبقات مختلفه در باب باج راه بوشهر تلگرافات متعددی کرده بودند و بنده بعضی استحضار خاطر

آقایان و برای اینکه يك طریقی برای حل اینکار در نظر بگیرند و وضعیات این راه را بعرض مجلس میرسانم شاید يك تصمیمی در این باب اتخاذ فرمایند. وقتی که تجار فارس تماماً تحصن اختیار کردند و دست از کار کشیدند تجار اصفهان هم تلگراف کردند که اصلاح امور تجار فارس نشود ما هم ناچاریم از آنها تبعیت نموده و دست از کار میکشیم و چون مسلم است که کسی غیر از مجلس نمیتواند حل اشکال آنها را بکند اینستکه شرح قضیه را بعرض مجلس میرسانم در آن دوره که دولت انگلیس بزور و ظلم قشون خودش را در داخله ما سوق داد و بعد از آن خرابی هائیکه برای مملکت ما فراهم کردند يك کوره راهی برای ما پیدا شد از بوشهر به پرازان که از آنجا اتومبیل و غیره آمد و شد میکرد و شاید اگر راه را تعمیر بکنند کم کم امناء دولت و ملت موفق بشوند که راه آهن هم در آنجا ایجاد نمایند. خلاصه پس از آنکه انگلیسها از میان رفته کم کم بواسطه عدم مواظبت آن کوره راه هم رو بخرابی گذاشت.

در موقع آمدن اعلیحضرت از طرف دولت وقت حکم شد آن راه را تعمیر کنند و پولی هم دادند و نماینده از طرف وزارت فواید عامه معین شد و رفت و راه را قدری اصلاح کرد. آقایانی که از آن راه رفته اند میدانند که چه راه صعب و مشکلی است و لکن حالا قدری تعمیر شده است در موقعی که آقای وزیر جنگ در فارس بودند بانمایند وزارت فواید عامه و سایرین مذاکره کردند و گفتند که اگر این راه را بترتیب سابق بگذاریم تماماً خراب میشود و این منافع هم از دست ما خواهد رفت و بهتر اینستکه این راه را دولت خودش در تحت نظر بگیرد پس از آن وزارت فواید عامه در آنجا تاسیس اداره کرد و از مکاری هائی که از این راه می آیند و میروند باج راه بگیرند. و از قرار معلوم پس از تاسیس این اداره بمکاری هائی که از بوشهر بفارس می آیند یا میروند يك تحمیلات فوق العاده میشود و آقایان نمایندگان فارس هم مستحضرنند در آن شب که نمایندگان فارس را تجار به تلگرافخانه خواسته بودند آقای مدرس هم تشریف داشته (چون ایشان را هم خواسته بودند) معلوم شد که این فریاد و فغانها نه تنها از باج راه است بلکه يك تحمیلات دیگری هم بآنها میشود و سه قسم باج از آنها میگیرند. یکی باج راهی است که تازه معین کرده اند و یکی تحمیلی که خوانین آنجا قبل از آنکه اداره امنیه در آنجاها دائر بشود می کردند یعنی يك حقوق بعنوان تفنگچی میگرفته که حالا هم میگیرند يك قسمت دیگر هم که آقای کازرونی بخوبی مستحضر هستند مسئله کاروانسراهای پین راه است.

کاروانسرا هائی که در سر راه است صاحبان آنها کاه و جو و سایر چیزهائی که محتاج الیه مکاری است میآورند و انبار می کنند بعد بقیمت خیلی گزاف اجباراً بآنها می فروشند و بالاخره يك تحمیل فوق العاده دیگری هم از این جهت به آنها میشود حالا ملاحظه بفرمائید مکاری که میخواهد از بوشهر به شیراز بیاید و از شیراز با اصفهان برود چقدر باید باج راه و حق کاروانسرا و حق تفنگچی بدهد؟ و به بیش بآنها چه میگردد و بواسطه همین قسم تعدیات يك سد بزرگی در جلوی تجارت بسته شده است و بقدری کار عابری بنده سخت شده است که میگویند ما حاضریم که از راههای صعب العبور برویم و از این راهی که دولت درست کرده است نرویم. به بیش چقدر بآنها تحمیل میشود که از راه صاف و شوشه بپزار شده اند بالاخره بواسطه این فشار های فوق العاده تجار فارس و اصفهان دست از کار کشیده و تحصن اختیار نموده اند ما در آن شب به آنها جواب دادیم که هنوز هیئت دولت معین نشده است و حالا بعرض مجلس میرسانم که وضعیات راه فارس و مکاری باین طریق است والحمدلله يك ماه است که هیئت دولت معین شده است و ولی متأسفانه وزیر فواید عامه معین نشده است و آن بیچاره ها همین قسم در تحت فشار هستند. این حال فارس این حال تجارت. اینهم اکثریت. دیگر تکلیف با خودتان است

رئیس - لایحه روشنائی مطرح است (آقای امیر ناصر بشرح ذیل قرائت نمودند)

ماده واحده - وزارت مالیه مجاز است مبلغ بیست و چهار هزار و شصت و هشت و نه تومان و سه قران نقد و یانصد و سی و شش خروار و ده من گندم و شصت و چهار خروار و چهار و هشت من جو و سیصد و شصت و سه خروار و شصت و دو من کاه و یکصد و چهار و چهار خروار و بیست و چهار من بوقر بلده استرآباد شلتوک بابت مصارف روشنائی و تعزیه داری اما کن مقدسه و مقابر مختلفه را موافق پیشنهاد دولت در هذالسنه ایت ثیل تأدیبه و پرداخت نماید و آن قسمت از جوهری که مخصوص عراق عرب است باید اساساً توسط مأمور سیاسی ایران در بغداد بمتصدیان روشنائی داده خود و متصدیانی که تابعال در تهران اخذ و دریافت میداشته اند فقط در هذالسنه مستثنی بوده و باید بآنها پرداخته شود (فیروز)

رئیس - آقای پوررضا (اجازه)

پوررضا - بنده در این خصوص عرضی نداشتم راجع به شکایت آقایان تجار فارس عرض داشتم که فعلاً داخل در شور لایحه شدیم دیگر عرضی ندارم

رئیس - آقای حاج شیخ اسدالله (اجازه)

حاج شیخ اسدالله - اساساً پیشنهادی که شد راجع بیک قسمت از این لایحه بود یعنی فقط در خصوص مصارف روشنائی بقاع متبر که بود (گفته شد صحیح است) ولی ماده واحده که حالا مطرح شده است راجع بچهل هزار تومان مخارج متفرقه است که در ضمن يك قسمت هم راجع به روشنائی بقاع متبر که است مجلس رأی نداد که تمام این اقلام مطرح بشود خوب است آقای مخبر تفکیک بفرمائید و معین نمایند که مبلغ راجع بروشنائی بقاع متبر که چقدر است تارای داده شود والا با سایر اقلام تصور میکنم غالب آقایان مخالف باشند. چون معلوم نیست که محل هایش کجاست و يك صورت مشکلی است که نمیشود تصویب کرد.

نصرت الدوله (مخبر) - مجلس چنین رأی نداد که آقای حاج شیخ اسدالله میفرمایند و بنده تقاضا بکنم چون این صورت طبع شده است آقایان قدری تأمل فرموده و مطالعه نمایند ولی آن پیشنهادی که آقای میفرمایند مورد رأی واقع نشود کمیسون هم تقاضای آقایان را راجع به تفکیک نمی پذیرد و اگر می خواهید تفکیک بشود ممکن است خود جناب عالی یا یکی دیگر از نمایندگان محترم پیشنهاد راجع به تفکیک بنمایند.

رئیس - آقای آقامیرزا هاشم (اجازه)

آقامیرزا هاشم - بنده در موضوع تفکیک پیشنهادی تقدیم کردم و رأی هم گرفته شد.

رئیس - آقای حاج میرزا عبدالوهاب (اجازه)

حاج میرزا عبدالوهاب - اگر تمام لایحه مطرح باشد بنده مخالف هستم ولی اگر فقط راجع به قسمت روشنائی باشد موافقم.

رئیس - پیشنهادی رسیده است قرائت می شود.

(آقای امیر ناصر بشرح ذیل قرائت نمودند)

(بنده تقاضا و پیشنهاد می نمایم که لایحه روشنائی تجزیه شده و آن قسمت که راجع باعتیاب مقدسه است جزء دستور گذارده شود)

هاشم آشتیانی

رئیس - آقای اقبال السلطان (اجازه)

اقبال السلطان - این پیشنهادی که از طرف دولت به مجلس تقدیم شده در کمیسون در اطراف آن مذاکره

